

COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA TÜKENMİŞLİK: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ

Derya GÜNDÜZ HOŞGÖR¹
Öğr. Gör. Tuba ÇATAK TANYEL²
Uzm. Hemşire Saadet CİN³
Uzm. Hemşire Serpil BOZKURT⁴

ÖZET

Bu çalışmada Covid-19 döneminde sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Tanımlayıcı tipteki araştırma, İstanbul ilinde bulunan Sağlık Bakanlığına bağlı kuruluşlarda çalışan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 120 sağlık çalışanı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler 12 Kasım -11 Aralık 2020 tarihleri arasında Kişisel Bilgi Formu ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için etik kurul izni alınmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde nicel veriler için tanımlayıcı istatistiksel yöntemler, bağımsız örneklerde t testi, tek yönlü varyans analizi (Anova) kullanılmıştır. Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının çoğunluğunun (%53,3) 32 yaş ve üzerinde, bekar (%50,8) ve kadın (%73,3) olduğu, yarısının (%50) haftalık en az 45 saat çalıştığı ve çoğunluğunun (%56,7) Covid-19 pandemisinden çok endişe duyduğu saptanmıştır. Sağlık çalışanlarının genel tükenmişlik düzeyleri düşük olup (1,53±0,60); duygusal tükenme alt boyutunda orta düzeyde (1,85±0,92), duyarsızlaşma alt boyutunda düşük düzeyde (1,11±0,79) ve kişisel başarı duygusunda azalma alt boyutlarında ise yüksek düzeyde (1,43±0,64) tükenmişlik düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte; lisansüstü eğitim alanların daha fazla duygusal tükenme yaşadığı; vardiya usulü çalışanların daha fazla genel tükenmişlik yaşadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Pandemi, Tükenmişlik Sendromu, Sağlık Çalışanları.

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-1377-4617, deryahosgor@maltepe.edu.tr,

² İstanbul Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-0834-4858, tuba.tanyel@gedik.edu.tr

³ İstanbul M. S. Baltalimanı Kemik Hastalıkları EAH, ORCID: 0000-0001-8964-1143, saadetcin@hotmail.com

⁴ İstanbul Mehmet Akif Ersoy Göğüs Kalp ve Damar Cerrahisi EAH, ORCID: 0000-0002-7389-0257 serp-1986@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article–Geliş Tarihi/Received:22/01/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 22/04/2021

BURNOUT IN HEALTHCARE PROFESSIONALS DURING THE COVID-19 PANDEMIC: A CASE OF ISTANBUL PROVINCE

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine the burnout levels of healthcare professionals during the Covid-19 pandemic. The descriptive study was carried out with 120 healthcare professionals working in institutions affiliated to the Ministry of Health in Istanbul province and agreed to participate in the study. The data were collected with using the Personal Information Form and Maslach Burnout Scale between November 12 and December 11, 2020. Ethics committee approval was obtained to conduct the study. T test and one-way analysis of variance (Anova) for independent samples and descriptive statistical methods for quantitative data were used in the statistical analysis of the data. Of the healthcare professionals participating in the study, 53.3% were aged 32 and over, 73.3% were female, 50.8% were single, more than half (60%) university graduate, half of them (50%) worked at least 45 hours a week and about 57% of them concerned about pandemic. Healthcare professionals general burnout scale mean total score is 1.53 ± 0.60 ; Emotional exhaustion subscale score was 1.85 ± 0.92 , depersonalization subscale score was 1.11 ± 0.79 and personal accomplishment subscale score was 1.43 ± 0.64 . Significant differences were determined between the educational status and working style of the healthcare professionals with the scale scores. As a result of the research, it was determined that the healthcare workers participating in the study have a low burnout level. Additionally; It has been determined that those who receive postgraduate education experience more emotional exhaustion, and those who work day-night alternately (shift method) experience more general burnout.

Keywords: COVID-19, Pandemia, Burnout Syndrome, Healthcare Professionals.

GİRİŞ

İlk olarak 2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Covid-19 virüsü, tüm dünyaya yayılmış ve ülkelerin sağlık sistemlerini sarsmıştır. Virüsün pandemiye dönüştüğü süreçte; bundan en çok etkilenen grup, sistemin en önemli parçalarından birini teşkil eden sağlık çalışanları olmuştur. Sağlık çalışanlarının pandemi öncesinde de var olan sorunları (uzun çalışma saatleri, fazla iş yükü, yorgunluk, iş-aile çatışması, iş yerinde şiddete maruz kalma, tükenmişlik, stres (Mosadeghrad, 2014; Akbolat vd. 2016) gibi), pandemi ile beraber daha da artış göstermiştir. Sağlık çalışanları bir yandan virüsle mücadele ederken, diğer yandan kendisinin ve ailesinin sağlığını korumaya çalışmaktadır.

Covid-19 salgını, sağlık yetkilileri tarafından dünya genelinde kontrol altına alınmaya çalışılsa da virüsün ağır klinik seyri ve hızlı yayılımı mücadeleyi zorlaştırmakta ve süreci uzatmaktadır (TPD, 2020). Tüm bu durumlar sağlık çalışanlarının tükenmesine neden olmaktadır.

Tükenmişlik; Freudenberger (1974)'in sağlık alanında yapmış olduğu bir çalışmada, "içsel motivasyonda tükenme, yıpranma, başarısız olma, enerji ve güç kaybı sonrası bireyin isteklerini karşılayamaması" şeklinde tanımlanmıştır.

Maslach vd. (1996) ise tükenmişliği; “iş nedeniyle insanlarla yoğun ilişkilerde bulunanlarda görülen duygusal tükenme, duyarsızlık ve düşük kişisel başarı hissi” olarak tanımlanmış ve onu duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı duygusunda azalma olmak üzere üç alt boyuta ayırmıştır (Maslach ve Jackson, 1981). Buradan hareketle; duygusal tükenme, fiziksel ve duygusal kaynakların eksikliğine bağlı yorgunluk; duyarsızlaşma, kişinin çalışmasının etkisi ya da işin anlamı konusunda umutsuz bir tutum geliştirmesi; başarısızlık ise çalışanın kurumunu ve iş performansını olumsuz tutumlarla eleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Chohan vd., 2020).

Literatür incelendiğinde tükenmişliğin en önemli nedenlerinden biri stres (Hoşgör ve Gün, 2020), diğerleri ise demografik nedenler, kişilik yapısı (Zel, 2001), beklentiler ve bireysel ihtiyaçlar, iş doyumu, insanları olumsuz değerlendirmek ve karşıdaki insanların durumu, aşırı iş yükü, yöneticilerle ilişkiler, meslektaşlarla ilişkiler ve çatışmalar sayılabilmektedir (Izgar, 2001).

Tükenmişlik, insanlarla yoğun ilişki gerektiren mesleklerde daha fazla olmaktadır. Kişilere “hayat kurtarmanın” yanında, insancıl olma, güven verme, şefkatli olma gibi rollerin de verildiği sağlık alanında tükenmişlik yüksek oranda görülmektedir (Güvenç ve Baltacı, 2020). Sağlık kurumlarının kendilerine özgü dinamikleri, sağlık çalışanlarına ağır sorumluluklar yüklemektedir. Diğer yandan, bu virüse ilişkin belirsizlikler çalışma ortamlarını daha da riskli hale getirmektedir (DSÖ, 2020). Artan enfekte ve ölüm vakaları, sınırları belli olmayan çalışma saatleri, uzmanlaşma alanı önemsenmeksizin Covid-19 virüsü kapsamında çalıştırılma gibi durumlar sağlık çalışanlarının tükenmişlik riskini artıran faktörler olarak sıralanabilmektedir (Kordalı, 2020).

Hastanelerdeki çalışma süresi uzadıkça hastalarla etkileşimin sıklığı artmakta, bulaştan korunma için kullanılan koruyucu giysi ve ekipmanların ağırlığı da artmakta, bunlara artan duygusal bitkinlik eşlik etmektedir. Bu süreçlerin yoğunluğu çalışanlarda tükenmişlik belirtilerini ortaya çıkarmaktadır (Sasangohar vd., 2020). Toplumun normalleşmesine yönelik adımlara rağmen sağlık çalışanlarının hastanelerde salgınla mücadeleye devam etmesi, sağlık çalışanlarında terk edilmişlik ve yalnız bırakılmışlık hissi uyandırmaktadır (Güvenç ve Baltacı, 2020). Ayrıca, sağlık çalışanlarının ve aile üyelerinin toplum tarafından potansiyel virüs taşıyıcısı olarak görülerek damgalama yaşadığı bildirilmiştir (Person vd., 2004). Damgalamayla karşı karşıya gelen sağlık çalışanlarında tükenmişlik çok daha sık görülmektedir (Ramaci vd., 2020).

Sağlık çalışanları izin hakları olmadan bazen ailelerinden uzakta bir otel ya da lojman odasında görevlerini yerine getirmektedir (Hosgör vd., 2020). Sağlık çalışanları evlerinden ve aile üyelerinden uzun süreler boyunca ayrı kalmayı tercih etmekte, eşleriyle ve çocuklarıyla fiziksel temas olmadan ve genelde telefon ile iletişim kurmaktadırlar. Bu durumlar, aileden sağlanan duygusal ve sosyal desteğin belirgin düzeyde azalmasına neden olmaktadır (Xiao vd, 2020; Bradley ve Chahar., 2020).

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı ve Tipi

Bu çalışma, Covid-19 döneminde sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerini belirlemek ve katılımcıların demografik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirildi.

1.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini İstanbul ilinde Sağlık Bakanlığına bağlı kuruluşlarda çalışan sağlık çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmada, örneklem büyüklüğü için örneklem seçimine gidilmedi, araştırmaya katılmaya gönüllü 120 sağlık çalışanı örneklemi oluşturdu.

1.3. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Yaş, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, çocuk sahibi olma durumu, çalışma şekli, haftalık çalışma süresi, meslekte toplam çalışma süresi, yeterli kişisel koruyucu ekipman durumu, Covid-19 pozitif tanısı alma durumu, ailede Covid-19 pozitif tanısı alma durumu, Covid-19 pandemisinden endişe duyma durumu olmak üzere 12 ifadeden oluşmaktadır.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği: Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen Ergin (1992) tarafından Türkçeye uyarlanan Maslach Tükenmişlik Ölçeği; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve başarı duygusunun azalması olmak üzere üç alt boyuttan ve 22 ifadeden oluşmaktadır. Ergin (1992) üç boyuta ait Cronbach Alpha güvenilirlik katsayılarını duygusal tükenme için 0,83, duyarsızlaşma için 0,65 ve kişisel başarı hissi için 0,72 olarak rapor edilmiştir. Bu çalışmada Cronbach Alpha ($C\alpha$) güvenilirlik katsayıları ele alındığında; genel ölçeğin ve alt boyutların yüksek iç güvenilirlik katsayısına sahip oldukları hesaplanmıştır ($C\alpha_{Genel}$ ölçek: 0,89; $C\alpha_{Duygusal}$ tükenme: 0,92; $C\alpha_{Duyarsızlaşma}$: 0,76; $C\alpha_{Kişisel}$ başarı duygusunda azalma: 0,78).

Maslach Tükenmişlik Ölçeği sonucu elde edilen puanların değerlendirilmesi Tablo 1'e göre yapılmaktadır.

Tablo 1: Ölçeğin Değerlendirme İşlemi Yapılırken Kullanılacak Veriler

Alt Boyutlar	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarı Duygusunda Azalma
Düşük	<16	17-26	>27
Orta	<6	7-12	>13
Yüksek	>39	32-38	<31

1.4. Verilerin Toplanması

Katılımcılara Kişisel Bilgi Formu ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği Google Forms platformu aracılığı ile çevrim içi olarak gönderildi ve form geçerlilik süresi olan 1 ay içinde veriler toplandı. Ölçeğin doldurulma süresi 5-7 dakika arasındadır.

1.5. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programı ile değerlendirildi. Verilerin analizinde; katılımcıların bireysel ve çalışma özellikleri tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerle (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum, maksimum, medyan) değerlendirildi. Verilerin karşılaştırılmasında normal dağılım koşulunu karşıladığı için parametrik (t testi, Anova) fark testleri kullanıldı. Bulgular, %95 güven aralığında ve %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

1.6. Etik Konular:

Araştırmanın uygulanabilmesi için Helsinki Bildirisine uygun olarak İstanbul Gedik Üniversitesi Etik Kurulundan yazılı izin (11.11.2020 tarihli 2020/07 sayılı karar uyarınca) ve verilerin toplandığı kişilerden bilgilendirilmiş gönüllü onam formu kullanılarak izin alındı.

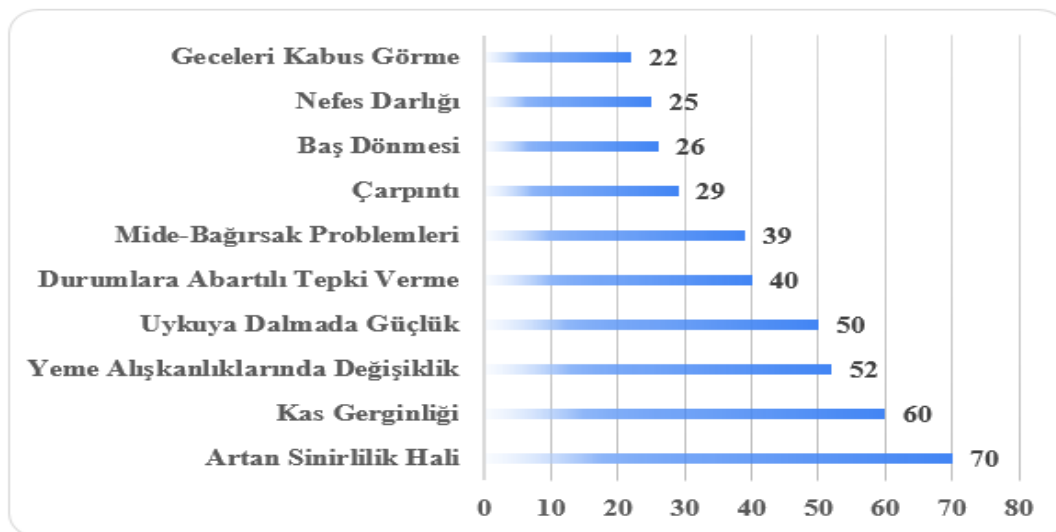
2. BULGULAR

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının %53,3'ünün 32 yaş ve üzerinde, %73,3'ünün kadın, %50,8'inin bekâr olduğu ve %60,8'inin çocuk sahibi olmadığı saptanmıştır. Katılımcıların yarısından fazlasının (%60) üniversite mezunu, yarısının (%50) haftalık en az 45 saat çalıştığı, %60'ının gündüz-gece dönüşümlü (vardiya usulü) çalıştığı, %50,8'inin meslekte en az 10 yıldır çalıştığı, katılımcıların yaklaşık %72'sinin en az dokuz yıldır aynı sağlık kurumunda çalıştığı belirlenmiştir. Çalıştığı kurumda yeterli kişisel koruyucu ekipmana (KKE) sahibi olma durumuna bakıldığında, katılımcıların %80'inin yeterli KKE'ye sahip olduğu, yaklaşık %86'sının Covid-19 pozitif tanısı almadığı, yaklaşık %76'sının ailesinin Covid-19'a yakalanmadığı ve yaklaşık %57'sinin Covid-19 pandemisinden çok endişe duyduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Katılımcıların Tanımlayıcı Nitelikleri (n=120)

Bulgular		N	%	Bulgular		n	%
Yaş	≤ 31	56	46,7	Cinsiyet	Kadın	88	73,3
	≥ 32	64	53,3		Erkek	32	26,7
Medeni Durum	Evli	59	49,2	Çocuk Sahibi Olma Durumu	Evet	47	39,2
	Bekar	61	50,8		Hayır	73	60,8
Öğrenim Durumu	Lise	12	10,0	Çalışma Şekli	Sürekli Gündüz	44	36,7
	Üniversite	72	60,0		Sürekli Gece	4	3,3
	Lisansüstü	36	30,0		Gündüz-Gece Dönüşümlü	72	60,0
Haftalık Çalışma Saati	≤ 44	60	50,0	Meslekte Toplam Çalışma Süresi	≤ 9 Yıl	59	49,2
	≥ 45	60	50,0		≥ 10 Yıl	61	50,8
Yeterli Kişisel Koruyucu Ekipman Durumu	Evet	96	80,0	Covid-19 Pozitif Tanısı Alma Durumu	Evet	17	14,2
	Hayır	24	20,0		Hayır	103	85,8
Ailede Covid-19 Pozitif Olma Durumu	Evet	29	24,2	Covid-19 Pandemisinden Endişe Duyma Durumu	Biraz endişe duyuyorum	52	43,3
	Hayır	91	75,8		Çok endişe duyuyorum	68	56,7

Şekil 1 incelendiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun sinirlilik hallerinde artış olduğu (n: 70), kas gerginliği yaşadıkları (n: 60), yeme-içme alışkanlıklarının değiştiği (n: 52) ve uyku sorunları yaşadıkları (n: 50) tespit edilmiştir. Bir diğer yandan; durumlara abartılı tepki verme (n: 40), mide-bağırsak sorunları (n: 39), çarpıntı (n: 29), baş dönmesi (n: 26), nefes darlığı (n: 25) ve geceleri kâbus görme (n: 22) sağlık çalışanları tarafından deneyimlenen diğer sorunlar arasındadır.

Şekil 1: Katılımcıların Covid-19'a bağlı yaşadıkları sağlık sorunları*

*Katılımcılar birden fazla soruya cevap vermiştir.

Ölçeklere ilişkin temel istatistiki göstergeler incelendiğinde; genel tükenmişlik ölçeğinin $1,53 \pm 0,60$, duygusal tükenme alt boyutunun $1,85 \pm 0,92$, duyarsızlaşma alt boyutunun $1,11 \pm 0,79$ ve kişisel başarı duygusunda azalma alt boyutunun $1,43 \pm 0,64$ olduğu görülmektedir. Ayrıca genel ölçeğin çarpıklık değerinin $-0,07$, basıklık değerinin ise $-0,68$ olduğu bulunmuştur. Katılımcıların ölçeğin alt boyutlarından aldıkları puanlar ele alındığında; duygusal tükenme için 16,6, duyarsızlaşma için 5,6 ve kişisel başarı duygusunda azalma için 11,45 olarak hesaplanmıştır. Bu puanlar Tablo 1'ye göre yorumlandığında; duygusal tükenme alt boyutunda orta düzeyde, duyarsızlaşma alt boyutunda düşük düzeyde, kişisel başarı duygusunda azalma alt boyutunda ise yüksek düzeyde bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3: Ölçeklere İlişkin Temel İstatistiki Göstergeler*

Ölçek ve Boyutları	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarı Duygusunda Azalma	Genel Ölçek
N	120	120	120	120
Ortalama	1,85	1,11	1,43	1,53
Ölçek Puanı	16,6	5,6	11,45	
Standart Sapma	0,92	0,79	0,64	0,60
Çarpıklık	-0,04	0,42	0,64	-0,07
Basıklık	-0,58	-0,53	0,52	-0,68
Minimum	0,00	0,00	0,00	0,18
Maksimum	4,00	3,40	3,38	2,82
Cronbach Alpha	0,92	0,76	0,78	0,89

* Çok Düşük: 0,00-0,80; Düşük: 0,81-1,60; Orta: 1,61-2,40; Yüksek: 2,41-3,10; Çok Yüksek: 3,11-4,00

Araştırmanın tanımlayıcı özelliklerine ilişkin t-testi incelendiğinde; istatistiksel açıdan anlamlı farklılıkların Covid-19 pandemisinden endişe duyma durumu ile duygusal tükenme ($p < 0,05$) ve kişisel başarı duygusunda azalma ($p < 0,05$) alt boyutlarından kaynaklandığı görülmektedir. Duygusal tükenme alt boyutunda anlamlı farklılığın, Covid-19 pandemisinden çok endişe duyan katılımcılardan kaynaklandığı; kişisel başarı duygusunda azalma alt boyutunda ise biraz endişe duyanlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan katılımcıların yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, çocuk sahibi olma durumu, haftalık çalışma saati, meslekte toplam çalışma süresi, yeterli KKE durumu, Covid-19 pozitif tanısı alma durumu ve ailesinde Covid-19 olma durumu ile genel tükenmişlik ölçeği ve tüm alt boyutlar arasında anlamlı farklılıkların olmadığı ($p > 0,05$) ortaya konulmuştur (Tablo 4).

Tablo 4: Katılımcıların Tanımlayıcı Nitelikleri ile Değişkenler Arasındaki Farkların Analizi

Değişkenler		Genel Ölçek			Duygusal Tükenme			Duyarsızlaşma			Kişisel Başarı Duygusunda Azalma		
		$\bar{x} \pm$	t	p	$\bar{x} \pm$	t	p	$\bar{x} \pm$	t	P	$\bar{x} \pm$	t	p
Yaş	≤ 31	1,53 ± 0,64	-0,21	0,983	1,72 ± 1,00	-1,40	0,164	1,14 ± 0,79	0,40	0,689	1,55 ± 0,62	1,95	0,540
	≥ 32	1,53 ± 0,58			1,96 ± 0,84			1,08 ± 0,80			1,33 ± 0,65		
Cinsiyet	Kadın	1,54 ± 0,58	0,45	0,651	1,89 ± 0,89	0,87	0,384	1,11 ± 0,78	-0,06	0,955	1,42 ± 0,67	-0,25	0,806
	Erkek	1,48 ± 0,65			1,72 ± 1,00			1,12 ± 0,84			1,45 ± 0,55		
Medeni Durum	Evli	1,54 ± 0,64	0,15	0,885	1,97 ± 0,97	1,46	0,148	1,07 ± 0,81	-0,55	0,586	1,34 ± 0,64	-1,56	0,121
	Bekâr	1,52 ± 0,57			1,73 ± 0,87			1,15 ± 0,78			1,52 ± 0,64		
Çocuk Sahibi Olma Durumu	Evet	1,50 ± 0,63	-0,37	0,709	1,92 ± 0,95	0,74	0,459	1,00 ± 0,79	-1,19	0,237	1,34 ± 0,62	-1,29	0,210
	Hayır	1,54 ± 0,59			1,79 ± 0,91			1,18 ± 0,79			1,49 ± 0,62		
Haftalık Çalışma Saati	≤ 44	1,53 ± 0,62	-0,14	0,989	1,80 ± 0,98	-0,56	0,577	1,15 ± 0,79	0,57	0,568	1,46 ± 0,64	0,43	0,671
	≥ 45	1,53 ± 0,59			1,89 ± 0,86			1,07 ± 0,80			1,41 ± 0,65		
Meslekte Toplam Çalışma Süresi	≤ 9 Yıl	1,53 ± 0,65	0,01	0,993	1,74 ± 1,03	-1,18	0,240	1,12 ± 0,83	0,09	0,925	1,54 ± 0,63	1,89	0,061
	≥ 10 Yıl	1,53 ± 0,56			1,94 ± 0,81			1,10 ± 0,76			1,32 ± 0,64		
Yeterli KKE Durumu	Evet	1,49 ± 0,59	-1,36	0,184	1,81 ± 0,88	-0,71	0,482	1,05 ± 0,78	-1,57	0,125	1,40 ± 0,64	-1,06	0,296
	Hayır	1,68 ± 0,64			1,98 ± 1,08			1,35 ± 0,84			1,56 ± 0,65		
Covid-19 (+) Tanısı Alma Durumu	Evet	1,57 ± 0,68	0,30	0,771	2,09 ± 1,10	1,02	0,318	1,06 ± 0,94	-0,26	0,801	1,31 ± 0,54	-0,97	0,339
	Hayır	1,52 ± 0,59			1,80 ± 0,89			1,12 ± 0,77			1,45 ± 0,66		
Ailede Covid-19 (+) Olma Durumu	Evet	1,64 ± 0,71	0,99	0,328	2,06 ± 1,04	1,31	0,198	1,25 ± 0,82	1,04	0,304	1,41 ± 0,74	-0,23	0,821
	Hayır	1,49 ± 0,57			1,78 ± 0,88			1,07 ± 0,79			1,44 ± 0,61		
Covid-19 Pandemisinden Endişe Duyma Durumu	Biraz	1,45 ± 0,59	-1,29	0,201	1,53 ± 0,85	-3,37	0,001*	1,07 ± 0,79	-0,51	0,611	1,59 ± 0,69	2,31	0,023*
	Çok	1,59 ± 0,61			2,08 ± 0,91			1,14 ± 0,80			1,31 ± 0,58		

Araştırmanın tanımlayıcı özelliklerine ilişkin Anova testi incelendiğinde; istatistiksel açıdan anlamlı farklılıkların öğrenim durumu ile duygusal tükenme ($p < 0,05$) ve çalışma şekli ile genel tükenmişlik ölçeğinden ($p < 0,05$) kaynaklandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitim alan sağlık çalışanları lise mezunu olan sağlık çalışanlarına göre daha fazla duygusal tükenme yaşamaktadır. Eğitim seviyesi artıka duygusal tükenme düzeyinin arttığı söylenebilmektedir. Gündüz-gece dönüşümlü olarak (vardiya usulü) çalışanların sürekli gündüz olarak çalışanlara göre daha fazla genel tükenmişlik yaşadığı saptanmıştır. Buna göre vardiya usulü çalışanların daha çok tükenmişlik yaşadığını ortaya çıkabilmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Tanımlayıcı Nitelikler ile Değişkenler Arasındaki Farkların Analizi

Değişkenler	Genel Ölçek			Duygusal Tükenme			Duyarsızlaşma			Kişisel Başarı			
	$\bar{x} \pm$	F	p	$\bar{x} \pm$	F	p	$\bar{x} \pm$	F	p	$\bar{x} \pm$	F	p	
Öğrenim Durumu	Lise (i)	.31 ± 0,55			1,36 ± 0,76			0,60 ± 0,5			1,71 ± 0,6		
	Üniversite (ii)	.53 ± 0,63	0,99	0,375	1,79 ± 0,9	3,40	0,037*	1,16 ± 0,8	2,87	0,061	1,46 ± 0,6	2,34	0,101
	Lisansüstü (iii)	.60 ± 0,56			2,11 ± 0,7		(i<iii)	1,19 ± 0,8			1,27 ± 0,5		
Çalışma Şekli	Sürekli Gündüz (i)	.36 ± 0,61			1,64 ± 0,8			1,02 ± 0,8			1,27 ± 0,5		
	Sürekli Gece (ii)	.39 ± 0,30	2,97	0,055*	1,86 ± 0,3	1,74	0,179	0,75 ± 0,6	1,06	0,350	1,25 ± 0,4	2,67	0,074
	Gündüz-Gece dönüşümlü (iii)	.64 ± 0,60		(i<iii)	1,97 ± 0,9			1,19 ± 0,7			1,54 ± 0,6		

Pearson korelasyon analizleri sonuçlarını yansıtan Tablo 6 ele alındığında; genel ölçek ile tüm alt boyutlar arasında, duyarsızlaşma alt boyutu ile duygusal tükenme alt boyutu arasında, kişisel başarı duygusunda azalma alt boyutu ile duyarsızlaşma alt boyutu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6: Genel Tükenmişlik Ölçeği ile Ölçeğin Alt Boyutları Arasındaki İlişki

	1	2	3	
Duygusal Tükenme (1)	<i>r</i>			
	<i>p</i>			
Duyarsızlaşma (2)	<i>r</i>	0,673**		
	<i>p</i>	0,000		
Kişisel Başarı Duygusunun Azalması (3)	<i>r</i>	0,109	0,279**	
	<i>p</i>	0,235	0,002	
Genel Ölçek (4)	<i>r</i>	0,869**	0,828**	0,538**
	<i>p</i>	0,000	0,000	0,000

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

3. TARTIŞMA

Bu çalışma, Covid-19 pandemi döneminde sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri incelenmesi amacıyla İstanbul ilinde Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerde çalışan 120 sağlık çalışanı ile yapılmıştır. Sağlık çalışanlarına yönelik yapılan araştırmalarda, tükenmişlik ile ilgili özellikler farklılık gösterebilmektedir. Cinsiyet, yaş, çalışma şekli, deneyim ve çocuk sahibi olma tükenmişliği belirlerken dikkate alınabilmektedir (Yıldız vd., 2018).

Bu araştırmada; katılımcıların yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, çocuk sahibi olma durumu, haftalık çalışma saati, meslekte toplam çalışma süresi, yeterli KKE durumu, Covid-19 pozitif tanısı alma durumu ve ailesinde Covid-19 olma durumu ile genel tükenmişlik ölçeği ve tüm alt boyutlar arasında anlamlı farklılıkların olmadığı ortaya konulmuştur.

Japonya’da yapılmış bir çalışmada, Covid-19 ile mücadelede çalışan hemşirelerin %40’ından fazlasının, radyoloji uzmanlarının ve eczacıların %30’undan fazlasının tükenmişlik belirtileri ile karşılaştığı saptanmıştır (Matsuo vd., 2020). Wuhan’da yapılan bir araştırmada ise 190 katılımcı içinde ön saflarda çalışanların %13’üne karşın, Covid dışı servislerde çalışanların %39’unda tükenmişlik belirtileri görülmüştür (Wu vd., 2020). Kang ve arkadaşlarının Wuhan’da sağlık çalışanlarının mental sağlıklarını inceledikleri diğer bir çalışmada; 994 tıp ve hemşirelik personelinin %36,9’unun mental sağlığının eşğin altında olduğunu, %34,4’ünün hafif düzeyde problem yaşadığını, %22,4’ünün orta derecede mental probleme sahip olduğunu saptamıştır (Kang vd., 2020).

Katılımcıların Covid-19 pandemisi döneminde yaşadıkları sağlık sorunları ile ilgili ifadeye verdikleri cevaplara göre; en çok sinirlilik hallerinin arttığı bunu kas gerginliği, yeme içme davranışlarında bozukluk ve uykuya dalmada güçlük sorunlarının izlediği ifade edilmiştir. Daha az olarak katılımcılar çarpıntı, nefes darlığı, baş dönmesi ve geceleri uyurken kâbus görme sorunlarında muzdarip oldukları ortaya çıkmıştır. İtalya’da 376 sağlık çalışanı ile yapılan bir çalışmada; katılımcılardan %45’i son bir ayda artan sinirlilik hali, beslenme alışkanlıklarında değişiklik, kas gerginliği ve uyguya dalmada güçlük yaşadığını ifade etmişlerdir (Barello vd., 2020). Brezilya’da yapılmış olan başka bir çalışmada (4384 kişi) uyku sorunları, kilo değişikliği, yaygın kaygı ve aile gelirinde azalma gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Drager vd., 2020).

Tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde; duygusal tükenme alt boyutu orta, duyarsızlaşma düşük ve kişisel başarı duygusunda azalma yüksek olarak bulunmuştur. Wuhan’da ön saflarda çalışan hemşireler ile yapılmış bir çalışmada; genel tükenmişlik düzeyi orta, hemşirelerin yaklaşık yarısında alt boyutlarda orta ve yüksek düzeyde tükenmişlik bulunmuştur (Hu vd., 2020). Porta Riko’da 96 katılımcı ile yapılan araştırmada; sağlık çalışanlarında yüksek düzeyde tükenmişlik sendromu görülmüştür. Genel tükenmişlik orta düzeyde, hekimlerin %92,4’ü, hemşirelerin %100’ü orta ila şiddetli tükenmişliğe sahip olduğu bulunmuştur. Hemşirelerde üç alt boyutta da tükenmişlik düzeyi yüksek; hekimlerde duygusal tükenmede yüksek, duyarsızlaşma ve kişisel başarı duygusunda azalma da orta düzeyde saptanmıştır (Cortina-Rodríguez, Afanador, 2020). Çok uluslu 3537 katılımcının ile yapılan çalışmada 2364’ü tükenmişlik yaşamaktaydı (Dinibütün, 2020).

Başka bir çalışmada hekimlerin duygusal tükenme düzeyi orta, duyarsızlaşma ve kişisel başarı duygusunda azalma düzeyi düşük çıkmıştır (Denning vd., 2020). Katılımcı sayısı 624 olan bir çalışmada da; %47'sinde duygusal tükenme, %26,9'unda duyarsızlaşma, %41,2'sinde kişisel başarı duygusunda azalma görülmüştür. Duygusal tükenme ile duyarsızlaşma arasında pozitif, duyarsızlaşma ile kişisel başarı duygusunda azalma arasında zayıf negatif korelasyon çıkmıştır (El-Menyar vd., 2020).

Katılımcılardan 68 kişinin (%56,7) Covid-19 pandemisinden çok endişe duydukları ortaya çıkmıştır. Barzilay ve arkadaşlarının (2020) 3042 katılımcı ile yaptıkları çalışmada; katılımcıların 625'i sağlık çalışanı, diğerleri sağlık alanı dışında çalışan kişilerden oluşmaktaydı. Yapılan çalışmada Covid-19'a yakalanma konusunda sağlık çalışanları, sağlık çalışanı olmayanlara göre daha endişeli çıkmıştır. Sağlık çalışanları, riskleri ve yaşayacakları sorunları daha iyi bildikleri için endişe oranları diğer kişilerden daha fazla olabilmektedir.

Katılımcıların öğrenim durumu ve duygusal tükenme alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Lisansüstü eğitimi alanların, lise düzeyinde eğitim alan sağlık çalışanlarına göre daha fazla duygusal tükenme yaşadığı göz önüne alındığında; eğitim düzeyi arttıkça yaşanan duygusal tükenme düzeyinin de artacağı söylenebilmektedir. Kalınkaya ve Kalaycı (2018), yapmış oldukları çalışmada, eğitim düzeyi ile duygusal tükenme arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Eğitim düzeyi yükseldikçe tükenmişlik düzeyi de yükselmektedir. Bu yükselme, eğitim düzeyi arttıkça stres yaratan durumların ve sorumlulukların artması ve kariyer beklentilerinin artması ile ifade edilebilmektedir (Arı ve Bal, 2008). Çevik ve Özbacı (2020) yaptıkları çalışmaya 449 sağlık çalışanı katılmıştır. Yapılan çalışmada; eğitim düzeyi ile duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutları arasında anlamlı bir fark çıkmazken, kişisel başarı duygusunda azalma alt boyutunda anlamlı bir fark bulunmuştur.

Sağlık çalışanlarının çalışma şekli ile genel ölçek puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Gündüz-gece dönüşümlü çalışanların genel olarak daha çok tükenmişlik yaşadığı ortaya çıkmıştır. Pandemiden önce de vardiyalı olarak çalışan sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisi döneminde daha çok nöbet tuttıkları ve fazla mesai yaptıkları düşünüldüğünde, tükenmişlik düzeylerinin de buna paralel olarak artması muhtemeldir. Yıldız vd. (2018)'nin çalışmasında duyarsızlaşma alt boyutu ile çalışma şekli arasında anlamlı fark bulunmuştur. Taycan vd. (2006) 561 hemşire ile yaptıkları çalışmada; hemşirelerin çalışma şekli ile Maslach Tükenmişlik Ölçeği arasında, eğitim düzeyi ile alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Genel ölçek ile alt boyutlar arasındaki ilişki incelendiğinde; genel ölçek ile tüm alt boyutlar arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Alt boyutların birbirleri ile ilişkileri hesaplandığında; duyarsızlaşma ile duygusal tükenme ve kişisel başarı duygusunda azalma arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmaktadır.

Covid-19 döneminden önce tükenmişlik ile ilgili yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelendiğinde, sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin yüksek olduğu raporlanmıştır (Can ve Hisar, 2019; Yıldız vd., 2018; Willard-Grace vd., 2019; Atkinson vd., 2017). Tükenmişlikle ilgili Covid-19 döneminde yapılmış olan çalışmalara bakıldığında yine tükenmişlik düzeylerinin artmış olduğu görülmektedir (Denning vd., 2020; Guixia ve Hui, 2020, Cin ve Hoşgör, 2020). Bu çalışmalar göz önüne alındığında Covid-19 döneminde sağlık çalışanlarının daha fazla risk ve daha fazla mesai şartlarında çalıştığı ve dolayısıyla bu dönemde tükenmişlik düzeylerinin de artmış olması beklenmektedir. Ancak yapılan çalışmada; genel ölçek düzeyinde sağlık çalışanlarının tükenmişliklerinin düşük olduğu bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarını ele aldığımızda; duygusal tükenme alt boyutunda orta, duyarsızlaşma alt boyutunda düşük ve kişisel başarı duygusunda azalma alt boyutunda yüksek düzeyde tükenmişlik saptanmıştır. Sağlık çalışanlarının pandemi dolayısıyla tükenmişliklerinin artması beklenirken, çalışmada tükenmişlik düzeylerinin düşük çıkması dikkat çekicidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının genel olarak tükenmişlik düzeylerinin düşük olduğu tespit edilirken yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, haftalık çalışma saati, meslekte toplam çalışma süresi, yeterli KKE durumu, Covid-19 pozitif tanısı alma durumu ve ailesinde Covid-19 olma durumunun genel tükenmişlik düzeyi ve alt boyutlarını etkilemeyen bireysel değişkenler olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında lisansüstü eğitim alanların, lise düzeyinde eğitim alan sağlık çalışanlarına göre daha fazla duygusal tükenme yaşadığı, gündüz-gece dönüşümlü olarak (vardiya usulü) çalışanların sürekli gündüz olarak çalışanlara göre daha fazla genel tükenmişlik yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca sözü edilen sağlık çalışanlarının yarısından fazlasının Covid-19 pandemisinde çok endişe duyduğu ve Covid-19 pandemisi döneminde sinirlilik hallerinin arttığı, kas gerginliği, yeme içme davranışlarında bozukluk ve uykuya dalmada güçlük gibi sağlık sorunları yaşadıkları saptanmıştır.

Covid-19 gibi salgın süresince olumsuz koşullar ve gerilim altında çalışan sağlık çalışanlarının yaşadığı tükenmişlik sunulan sağlık hizmetlerinin niteliğini düşürerek, hastalar açısından da olumsuzluklara neden olur. Pandemi ile mücadelede ancak sağlık çalışanlarının beden ve ruh sağlığını önceleyerek, temel amaç olan toplum sağlığının korunmasına ulaşılabilir. Sonuç olarak salgının sebep olabileceği stresle baş etme ve ortaya çıkabilecek sorunların çözülmesi için sağlık çalışanlarına yönelik girişimlerin, iyileştirici uygulamaların ve yatırımların yapılması zorunlu ve elzemdir. Bu konuyla ilgili daha kapsamlı yeni çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKBOLAT, M., Kahraman, G., Öztürk, T. (2016). Sağlık Çalışanlarının İş Yaşamında Karşılaştıkları İş-Aile Çatışması Örgütsel Bağlılıklarını Etkiler mi?: Sakarya İli Örneği. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 19(2), 153-169.
- ARI, G. S., Bal, E. Ç. (2008). Tükenmişlik kavramı: Birey ve örgütler açısından önemi. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1), 131-148.
- ATKINSON, D. M., Rodman, J. L., Thuras, P. D., Shiroma, P. R., Lim, K. O. (2017). Examining burnout, depression, and self-compassion in veterans affairs mental health staff. The Journal of Alternative and Complementary Medicine, 23(7), 551-557.
- BARELLO, S., Palamenghi, L., Graffigna, G. (2020). Burnout and somatic symptoms among frontline healthcare professionals at the peak of the Italian COVID-19 pandemic. Psychiatry Res., 290:113129.
- BARZILAY, R., Moore, T. M., Greenberg, D. M., DiDomenico, G. E., Brown, L. A., White, L. K., Gur, R. C.&Gur, R. E. (2020). Resilience, COVID-19-related stress, anxiety and depression during the pandemic in a large population enriched for healthcare providers. Translational psychiatry, 10: 291.
- BRADLEY, M., Chahar, P. (2020). Burnout of healthcare providers during COVID-19. Cleveland Clinic Journal of Medicine.
- CAN, R., Hisar, K. M. (2019). Hemşirelerin profesyonellik davranışları ve tükenmişlik düzeyleri. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 6(1), 1-9.
- CİN, S., Hoşgör, H. (2020). Sağlık Bilimleri Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler (Ed. Demir, H., Başkan, C.) içinde "Covid-19 Tanılı Hastalara Bakım Veren Yoğun Bakım Hemşirelerinin Yaşam Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri". İvpe Yayıncılık, 494-504.
- CORTINA-RODRIGUEZ, G., Afanador, Y. (2020). Burnout in the clinical personnel of Puerto Rico during the COVID-19 pandemic. Preprints, 2020070451.
- COSTELLO, A. B., Osborne, J. W. (2005). Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. Practical Assessment, Research & Evaluation, 10(7), 1-9.
- CHOHAN, K., Fetzer, K., Heiser, S. R., Norman, S. (2020). From burnout to wellness: using appreciative inquiry to shift MidMichigan health towards a strengths-based perspective. Master of Applied Positive Psychology (MAPP) Service Learning Projects.
- ÇEVİK, O., Özbalcı, A. A. (2020). Sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişki -Samsun ili örneği, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (3), 1773-1787.
- DENNING, M., Goh, E. T., Tan, B., Kanneganti, A., Almonte, M., Scott, A., Przybylowicz, J. (2020). Determinants of burnout and other aspects of psychological well-being in healthcare workers during the COVID-19 pandemic: A multinational cross-sectional study. MedRxiv.
- DINIBUTUN, S. R. (2020). Factors associated with burnout among physicians: An evaluation during a period of COVID-19 pandemic. Journal of healthcare leadership, 12, 85–94.
- DRAGER, L., Pachito, D., Moreno, C., Tavares, A., Conway, S. G., Assis, M., Genta, P. R. (2020). Sleep disturbances, anxiety, and burnout during the COVID-19 pandemic: A nationwide cross-sectional study in Brazilian Healthcare Professionals. medRxiv.

- DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ. Coronavirus disease (COVID-19) outbreak: rights, roles and responsibilities of health workers, including key considerations for occupational safety and health. [Internet].2020. (Erişim 3 Aralık 2020, https://www.who.int/docs/defaultsource/coronaviruse/who-rights-roles-respon-hwccovid-19.pdf?sfvrsn=bcabd401_0).
- EL-MENYAR, A., Ibrahim, W. H., El Ansari, W., et al Characteristics and predictors of burnout among healthcare professionals: A cross-sectional study in two tertiary hospitals. Postgraduate Medical Journal Published Online First: 12 August 2020. doi: 10.1136/postgradmedj-2020-137547.
- ERGIN, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması. (VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları), VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- FREUDENBERGER, H. J. (1974), Staff burnout. Journal of Social Issues, 30 (1), 159-165.
- GUIXIA, L., Hui, Z. (2020). A study on burnout of nurses in the period of COVID-19. Psychology and Behavioral Sciences, 9(3), 31-36.
- GÜVENÇ, R., Baltacı, E. Covid-19 ve sağlık çalışanlarının ruh sağlığı. (Erişim 4 Aralık 2020, https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part41.pdf).
- HOŞGÖR, H., Dörttepe, Z. Ü., Sağcan, H. (2020). Acil sağlık hizmetleri çalışanlarında covid-19 anksiyetesi ve mesleki performans ilişkisinin tanımlayıcı değişkenler açısından incelenmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(3), 865-886.
- HOŞGÖR, H., Gün, İ . (2020). Mobbing ve tükenmişlik arasındaki ilişki: bir meta analiz çalışması. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 290-314 .
- HU, Deying and Kong, Yue and Li, Wengang and Han, Qiuying and Zhang, Xin and Zhu, Li Xia and Wan, Su Wei and Liu, Zuofeng and Shen, Qu and Yang, Jingqiu and He, Hong-Gu and Zhu, Jie Min, (2020). frontline nurses' burnout, anxiety, depression, and fear statuses and their associated factors during the COVID-19 outbreak in Wuhan, China: A big-scale cross-sectional study (3/27/2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3566144> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3566144>.
- IZGAR H. (2001) Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KALINKARA, V., Kalaycı, İ. Sağlık kurumlarında çalışan personelin iş stresi, yorgunluk ve tükenmişlik ilişkisi, Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 6, 125-136.
- KANG, L., Ma, S., Chen, M., Yang, J., Wang, Y., Li, R., ... Yang, B. X. (2020). Impact on mental health and perceptions of psychological care among medical and nursing staff in Wuhan during the 2019 novel coronavirus disease outbreak: A cross-sectional study. Brain, behavior, and immunity.
- KORDALI, G. (2020). Pandemi sürecinde çalışanlara yönelik riskler çalışana destek ve özbakım. <https://idealsosyalhizmet.com/icerik/uploads/2020/08/Pandemi-surecinde-calisana-yonelik-riskler-calisana-destek-ve-ozbakimmm.pdf>.
- MASLACH, C., Jackson, S. ve Leiter, M. (1996). Maslach burnout inventory manual. Palo Alto, CA Consulting Psychologists Press.
- MASLACH, C., Jackson, S. E. (1981) The measurement of experienced burnout. Journal of Occupational Behavior, 2:99–113.

- MATSUO, T., Kobayashi, D., Taki, F., Sakamoto, F., Uehara, Y., Mori, N., Fukui, T. (2020). Prevalence of health care worker burnout during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic in Japan. *JAMA network open*, 3(8), e2017271-e2017271.
- MOSADEGHRAD, A. (2014). Occupational stress and its consequences: implications for health policy and management. *Leadership in Health Services*, 27(3), 224-239
- PERSON, B., Sy, F., Holton, K., Govert, B., Liang, A., Garza, B., Zauderer, L. (2004). Fear and stigma: The epidemic within the SARS outbreak. *Emerging Infectious Diseases*, 10(2), 358-363.
- RAMACÌ, T., Barattucci, M., Ledda, C., Rapisarda, V. (2020). Social stigma during COVID-19 and its impact on hcws outcomes. *Sustainability*, 12(9):3834.
- SASANGO HAR, F., Jones, S. L., Masud, F. N., Vahidy, F. S., Kash, B. A. (2020). Provider burnout and fatigue during the COVID-19 pandemic: Lessons learned from a high-volume intensive care unit. *Anesthesia and Analgesia*, 131(1), 106-111.
- TAYCAN, O., Kutlu, L., Çimen, S., & Aydın, N. (2006). Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerde depresyon ve tükenmişlik düzeyinin sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 7: 100-108.
- TÜRKİYE PSİKİYATRİ DERNEĞİ (TPD). (Erişim 5 Aralık 2020, <https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/14202016552-TukenmislikCOVID.pdf>).
- WILLARD-GRACE, R., Knox, M., Huang, B., Hammer, H., Kivlahan, C., Grumbach, K. (2019). Burnout and health care workforce turnover. *The Annals of Family Medicine*, 17(1), 36-41.
- WU, Y., Wang, J., Luo, C., ve ark. (2020). A comparison of burnout frequency among oncology physicians and nurses working on the front lines and usual wards during the COVID-19 epidemic in Wuhan, China. *Journal of Pain and Symptom Management*. <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2020.04.008>.
- XIAO, H., Zhang, Y., Kong, D., Li, S., Yang, N. (2020). The effects of social support on sleep quality of medical staff treating patients with coronavirus disease 2019 (COVID-19) in January and February 2020 in China. *Med Sci Monit*; 26:e923549.
- YILDIZ, A., Çiçek, İ., Şanlı, M. E. (2018). Sağlık çalışanlarında tükenmişliğin belirleyicileri: sigara ve alkol kullanımına etkisinin incelenmesi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(3):126-132.
- ZEL, U. (2001), *Kişilik ve Liderlik*, Seçkin Yayınevi, Ankara.